

GLOBALIZACIJA, MIGRACIJE IN KRIZA**

Povzetek. Na podlagi empirične in teoretične analize trendov globalnih migracij članek proučuje razmerja med migracijami, globalizacijo in aktualno ekonomsko krizo. Čeprav je globalizacija mobilnosti dela najmanj razvit del globalizacije, kaže, da lahko – ob ustreznem regulatornem okvirju – pomeni rešitev za številne probleme, povezane z zaostajanjem razvoja in globalizacijo na sploh. Okrepljena globalna mobilnost dela lahko pospeši razvoj manj razvitih držav in odgovori na izzive staranja in nizke rodnosti, s katerimi se soočajo razvite države. Z več političnega prostora za globalizacijske teme razvitih držav in držav v razvoju ter na podlagi ustreznega migracijskega režima lahko liberalizacija svetovnega trga dela prispeva k pozitivnim razvojnim učinkom za migrante, države imigracije in emigracije ter tako okrepi koristi nasproti stroškom globalizacije.

Ključni pojmi: migracija, globalizacija, kriza, države v razvoju, razvite države, razvojna politika

Uvod s teoretičnim okvirom

Vse tri besede iz naslova – globalizacija, migracije in kriza – so zadnjih dvajset let med stroko in tudi v širši javnosti verjetno kar najbolj pogosto uporabljeni izrazi. Najbolj to velja za globalizacijo. V zadnjem času jo je izpodrinila kriza, medtem ko se migracije v ospredje prebijajo na račun globalizacije in krize. Globalizacijski vzroki za rastočo »popularnost« migracij so predvsem ekonomski, v povezavi s krizo pa bolj politični, čeprav kriza zmanjšuje povpraševanje po delu nasploh. Zato države uvajajo restriktivnejše politike do uvoza delovne sile. »Tujci so krivi za naše težave, ker nam odžirajo delo, ker izvažajo po dumpinških cenah (t. i. socialni dumping), ker proizvajajo v nečloveških razmerah vključno z uporabo otroškega dela,« so pogosti refreni v javnosti. Vzpon ksenofobije kot družbenega in političnega

* Marko Lovec, mladi raziskovalec na Fakulteti za družbene vede; dr. Marjan Svetličič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

pojava ne preseneča,¹ in to kljub temu da se številne razvite države soočajo z naravno depopulacijo (manj rojstev kot smrti). Analize celo kažejo, da je okoli 85 % rasti evropskega prebivalstva rezultat povečanega števila imigrantov (Družič in dr., 2011: 12). Imigracijske politike se seveda spreminjajo glede na gospodarske cikle. Migracije sovpadajo s stopnjami nezaposlenosti držav emigracije in držav imigracije – pozitivno v primeru dežele emigracije in negativno v primeru dežele imigracije (Družič in dr., 2011: 4, 16 in 16). V krizi poraste pritisk na priliv delavcev iz dežel visoke nezaposlenosti v dežele, ki jih je kriza relativno manj prizadela oziroma so na višji razvojni ravni (ne glede na stanje nezaposlenosti). Poveča se tudi pritisk ilegalnih migracij.

Vprašanja migracij se skupaj z globalizacijo spreminjajo v času in prostoru. Vse do druge polovice prejšnjega stoletja so bile evropske države izvor emigracije, zdaj pa so dežele imigracije. Med letoma 2005 in 2010 se je število migrantov povzpelo s 190 na 217 milijonov oziroma s 3 na 3,1 % svetovne populacije. Najhitrejša je bila rast migracij v razvite države (UN DESA, 2009)². Razlikujemo štiri kategorije migrantov: tiste, ki se naselijo za stalno, zdomce in začasne migrante, ilegalne ter visoko kvalificirane delovne migrante (Nayyar, 2008: 23). Medtem ko so bile poprejšnje migracije bolj stalne, so današnje bolj kratkoročne, posebej ko gre za izobraženo delovno silo (Družič in dr., 2011: 8 in 9).

Čeprav je delo »blago« (Krugman, 1999: 15), je zaradi svojih posebnih značilnosti najmanj globalizirana dobrina (naravne ovire ...; glej Svetličič, 2008: 5). Vendar pa se je globalizacija dela v zadnjih desetletjih bistveno okrepila. To je deloma rezultat porasta obsega delovne sile v svetu, ki se je v zadnjih dveh desetletjih povečal za 4-krat.³ Predvideva se, da se bo takšen trend pospešeno nadaljeval. Napovedi OZN-a kažejo, da se bo do leta 2050 efektivna ponudba dela podvojila (IMF, 2007a: 180). To pa pomeni, da bo, kot to predvideva ekonomska teorija, ob upoštevanju produktivnosti, porast obsega delovne sile (ponudbe) povzročil pritisk na zniževanje plač. Rasti ponudbe dela pa ne predstavljajo zgolj nekvalificirani delavci, pač pa se je v zadnjih 25 letih za okoli 50 odstotkov povečala tudi ponudba visoko izo-

¹ Od Le Pena, Haiderja, Finija do Pima Fortyna in nazadnje preboja Pravih Fincev na tretje mesto na finskih volitvah. Pred nekaj meseci se je podobno zgodilo na Švedskem, še prej na Nizozemskem in Madžarskem. Tudi na Danskem narašča moč populistov, podobno v Avstriji.

² Potrebno je upoštevati številne pomanjkljivosti uradnih podatkov o migracijah. Podatki so podcenjeni, veliko migrantov namreč dela v neformalnem sektorju. Problematična je tudi primerljivost posameznih statistik, saj nekatere spremljajo tokove, druge pa stanje. Poleg tega migranti pogosto prehajajo iz ene v drugo kategorijo (glej tudi Lombaerde, 2011).

³ Izračun temelji na ponderiranju števila delavcev v državah z njihovim deležem izvoza v BDP-ju. Brez uporabe uteži bi bil porast po oceni Freemana le 2-kratni, z 1,5 na 3 milijone (The Economist, Survey 16. september, 2006: 16).

bražene delovne sile⁴ (glej IMF, 2007a: 161 in 162). Zaradi tega se je znatno okrepiła konkurenca med delavci. Kjer je prišlo do stagnacije ali padanja povpraševanja po delovni sili, je prišlo tudi do padca dohodkov (Svetličič, 2008: 12).

Ekonomika migracij dela deluje podobno kot ekonomika mednarodnih investicij. Do emigracije pride, ko so koristi migracij višje od stroškov (ekonomskih in neekonomskih). Ekonomske koristi se kažejo v višjih dohodkih, možnostih za delo in izobraževanje v državah imigracije. Učinki migracij na blaginjo se, upoštevaje Samuelsonov teorem oziroma tendenco izenačevanja plač med državama, kažejo v porastu ravni plač v deželi emigracije in padcu plač v deželi imigracije. Obenem se v obeh deželah redistribuirajo dohodki. V deželi emigracije pridobijo delavci, v deželi imigracije pa drugi proizvodni dejavniki na račun padca cene dela (padec plač). Seveda pa so učinki odvisni tudi od tega, kateri segment delovne sile migrira (kvalificirani ali nekvalificirani) in kakšne so razmere na trgu tega segmenta delovne sile v državi imigracije in emigracije (glej Salvatore, 2001: 417–420).

Učinke migracij je treba opazovati tudi v kontekstu mobilnosti preostalih proizvodnih dejavnikov. Migranti so lahko substitut trgovini (z delovno intenzivnimi proizvodi) ali pa imajo komplementarne učinke nanjo (glej tudi Enderwick et al., 2011; Lucas, 2008). Kot pravijo ekonomisti trga dela, se z uvozom – vsebinsko gledano – uvaža tudi delovno silo, ki bi sicer proizvajala to blago.

Z vidika vpliva globalizacije na plače in zaposlenost je morda ključno, da mednarodna menjava (globalizacija) preobrazi lokalno krivuljo povpraševanja po delu v globalno. To pomeni, da lokalna delovna sila prek mehanizma mednarodne menjave zdaj tekmuje s svetovnim, in ne le lokalnim delom. V primeru migracij je ta konkurenca neposredna. Praktično to pomeni, da gre za tendenco po enačenju plač za enako vrsto dela. Po Stolper-Samuelsonovem (S-S) teoremu (Salvatore, 2001: 285) je liberalizacija trgovine koristna za dejavnik, ki ga ima dežela v izobilju. Ker je v primeru držav v razvoju (DVR) to nekvalificirana delovna sila, so pričakovani učinki trgovine, da se zmanjšujejo razlike v dohodkih kvalificiranih in nekvalificiranih delavcev. Heckscher-Ohlinova (HO) teorija namreč predvideva, da bo mednarodna menjava vodila v povečevanje relativnega povpraševanja po usposobljeni delovni

⁴ Pri tem obstajajo velike razlike med regijami; v ZDA ima na primer kar 42% vseh v tujini rojenih tujcev vsaj visokošolsko izobrazbo (23% celo podiplomsko), medtem ko ima v Franciji na primer kar dve tretjini manj kot srednješolsko izobrazbo (Lucas, 2008: 6). V ZDA živi petkrat več Haitijcev z terciarno izobrazbo kot na Haitiju, pa tudi 50% Kubancev, 28% Mehičanov in 11% Hrvatov. Večina Kitajcev in Indijcev, ki v ZDA doktorirajo, tam tudi ostane. Države emigracije z visoko usposobljenimi emigranti izgubijo potencialno delovno dodano vrednost, davke, pa tudi investicije v izobraževanje in usposabljanje delavcev emigrantov. Kar 19% zdravnikov in 8% medicinskih sester, ki so se izobraževali v afriških državah, dandanes dela v razvitih državah (IOM, 2010: 120).

sili v razvitih državah in manj usposobljeni v DVR. Toda empirični rezultati kažejo, da pogosto »prihaja do prav nasprotnih distribucijskih dohodkovnih učinkov; liberalizacija trgovine ne krepi položaja nekvalificiranih v primerjavi z bolj kvalificiranimi« (glej Goldberg in Pavčnik, 2007: 52–54). Silva pojasnjuje pomanjkljivo empirično konsistentnost teorema S-S v primeru vpliva mednarodne menjave na plače z dejstvom, da ne upošteva vmesnih proizvodov,⁵ ki na primer v ZDA tvorijo prek 50 odstotkov vrednosti menjave (Silva, 2007: 31). DVR se namreč intenzivneje vključujejo v njihovo proizvodnjo kot pa v proizvodnjo končnih izdelkov (Svetličič, 2008: 9).

Migracije je treba teoretično umestiti v temeljno preoblikovanje mednarodne delitve dela v drugi fazi globalizacije – glede na vrsto ločevanja (unbundling), kot jo imenujeta G. Grossmann in E. Rossi-Hansberg (glej Baldwin, 2006: 7). V primerjavi s prvo v tej fazi ni več potrebno proizvajati blizu potrošnikov, zaradi padajočih stroškov transporta, komunikacije in koordinacije pa je proizvodnja razmeščena na različne geografske lokacije. Po G. Grossmanu in E. Rossi-Hansberg (2006a) gre za tako temeljno spremembo, da je potrebna sprememba paradigme v teoriji mednarodne menjave tako, da se postavi v središče »naloge« (tasks)⁶, ne pa blaga (G. Grossman in E. Rossi-Hansberg, 2006b).

Ne nazadnje so ključnega pomena gospodarske, trgovinske in migracijske politike ter njihovi učinki na ekonomska razmerja. Ekonomska internacionalizacija je zgodovinsko pomenila neto tokove vseh proizvodnih dejavnikov iz revnih v bogate države, s tem pa nesimetrično porazdelitev koristi in stroškov globalizacije (Rodrik, 2004, 2006: 7).⁷ Zato je bila sprva globalizacija najbolj osovražena v DVR. Migracije so postale za razvite države širši problem šele v najnovejši fazi globalizacije, ki je okrepila trgovino med razvitimi državami in regijami z obiljem dela. Domače delo se je v razvitih državah pod vplivom gospodarskih in trgovinskih politik selilo v kapitalno intenzivno proizvodnjo in v »srednji razred«, ki je podpiral globalizacijo. Imigranti so pri tem pogosto igrali vlogo »razreda«, ki je prenašal pritiske na ceno dela.⁸ S trgovinskim odpiranjem in selitvijo proizvodnje v države, kot je Kitajska, ki ima v zaledju več podzaposlene delovne sile, kot je vseh svetovnih migrantov, pa je velika ponudba (nizka cena) svetovnega

⁵ *Koncept trgovine z vmesnimi proizvodi sta uvedla Feenstra in Hanson (Feenstra in Hanson, 1996; glej tudi Wood, 1994 po Meschi in Vivarelli, 2007: 2 in Minford, 1988)*

⁶ *Gre za tekmovanje med delavci, ki izvajajo enake naloge v različnih državah (Baldwin, 2006: 25).*

⁷ *Ameriško-mehiško mejo v obdobju po sporazumu NAFTA, denimo, vsako leto prečka od 200 do 400 tisoč migrantov (Lucas, 2008).*

⁸ *Trgovina bi morala v skladu z modelom S-S povzročiti padec donosov dela v razvitih državah (Das, 2008). S koncentracijo rasti v razvitih državah se je pritisk na ceno dela odložil na delavce migrante, ki so zaradi izključenosti iz sistema socialnih in političnih pravic v državah imigracije (UNDP, 2009, IOM, 2010) igrali vlogo podrazreda delovne sile. Eksternalizacija stroškov razvoja na podrazred golega dela je najbolj prizadela nizko usposobljeno delovno silo (Stiglitz, 2003).*

dela povzročila pritiske na ceno dela tudi v razvitih državah (glej tudi Das, 2008).⁹

Migracijski trend, ki ga beležimo od poznih osemdesetih let, je posledica neenakih učinkov internacionalizacije in razvoja v posameznih regijah (Lucas, 2008), katerih posledice so razlike v ravni plač in standarda med državami. Trend je omogočil delno absorpcijo pritiskov na ceno dela v razvitih državah, kjer je od devetdesetih let samo delež stalnih legalnih migrantov v delovni sili porasel s 7 na 10% (UN DESA, 2009). Toda z gospodarsko krizo redistributivnih pritiskov preprosto ni bilo mogoče več blažiti z imigrantskim delom. Posledično zapiranje nacionalnih trgov delovne sile v razvitih državah je pospešilo prelivanje učinkov globalne krize na posamezne DVR in povzročilo nove (ilegalne) migracijske pritiske. Migranti so v razvitih državah postali sopomenka za delavce v Indiji in na Kitajskem ter sopomenka za rušenje zahodne družbene pogodbe med delom in kapitalom oziroma med demokracijo in globalizacijo. Rastoč odpor do migrantov (GMF, 2009) je odpor srednjega razreda razvitih držav do prestopa iz »prvega« v »ekonomski« razred globalizacije (Krugman, 2007; Rodrik, 2007: 9). Zahteve po reformi trga dela, pokojninski, zdravstveni reformi v razvitem svetu, tudi v Sloveniji (priporočila OECD), odražajo preprosto dejstvo, da je ponudba dela postala svetovna, da Kitajska in druga hitro rastoča gospodarstva s svojim cenejšim delom in tudi absorpcijo znanja, in tako s tehnološkim razvojem, postajajo gravitacijski center, ne pa še motor svetovnega razvoja.

Migracije in ekonomski razvoj

Z obdobjem povojne internacionalizacije, še posebej pa od devetdesetih let dalje, je število migrantov doživljajo eksponentno rast: s 76 milijonov leta 1960 na 82 milijonov v letu 1970, 190 milijonov leta 2005 in 217 milijonov v letu 2010 (Enderwick et al., 2011, IOM, 2010). Ob upoštevanju podvojitve globalne populacije v obdobju po drugi svetovni vojni migracijski trend izgubi izrazitost, še bolj pa se relativizira ob sočasnem pošesterjenju svetovnega BDP-ja ali 14-kratnem porastu svetovne trgovine. V tej luči se zdijo migracije relativno nepomemben globalizacijski dejavnik. Pa je res tako?

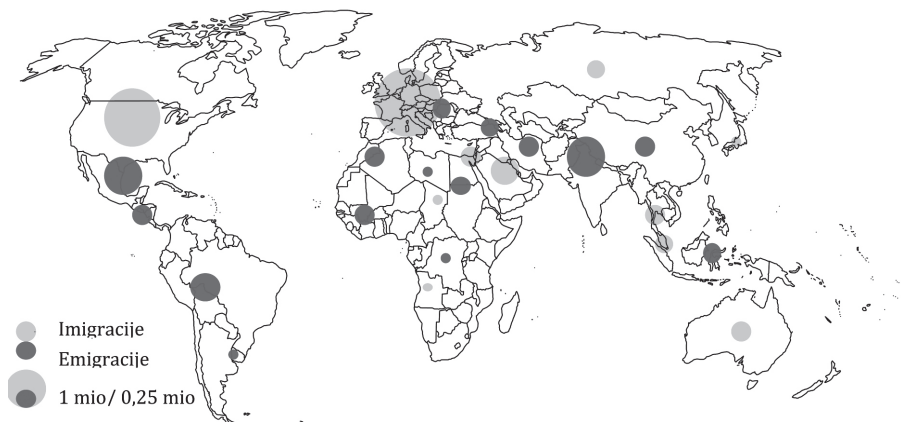
Podatek, po katerem v povprečju skoraj 97% svetovne populacije še vedno živi in dela v državi, v kateri so se rodili (UN DESA, 2009), dobi precej drugačen pomen, če nanj pogledamo v kontekstu geografije mobilnost posameznih proizvodnih dejavnikov in gospodarskega razvoja. Večina povojne trgovine, tujih investicij in drugih gibanj kapitala je potekala med

⁹ Porasel pa je tudi – denimo, zaradi povpraševanja po surovinah kot posledici domače rasti na Kitajskem – pritisk na DVR, ki so bile izključene iz globalizacijske rasti. Razmere v globalnem migrantskem razredu delovne sile so se poslabšale (glej Rodrik, 2007: 30; Hillebrand, 2010: 5).

razvitimi državami (Rodrik, 2004; Stiglitz 2005). Razviti centri so že iz časa kolonizacije pod »svojimi lastnimi pogoji« uvažali tudi človeške vire. Migracije so deloma odigrale vlogo substituta trgovini – namesto delovno intenzivne proizvodnje se je selilo delo (Enderwick et al., 2011). Stalni delež migrantske delovne sile je v razvitih državah v zadnjih dveh desetletjih v povprečju dosegel 10%.¹⁰

Med dejavniki migracij se najpogosteje izpostavlja pričakovanja migrantov (zlasti višje plače in standard, op. avtorja), geografsko bližino, migracijske politike in razvitost (BDP, realna kupna moč) (Lucas, 2008; OECD, 2009; IOM, 2010; Enderwick et al., 2011). Obstoječa migracijska omrežja, torej poprejšnje migracije družinskih članov, sorodnikov itd., nižajo transakcijske stroške. Obenem globalizacija ponuja boljši dostop do informacij, in tako spodbuja mobilnost. Dejavnika pričakovanj in geografska bližina sta močno povezana z dejavnikom gospodarskega razvoja. V praksi se to kaže kot krepitev mobilnosti dela z naraščanjem BDP-ja iz relativno nizkih stopenj, kot krepitev migracij po obstoječih migracijskih omrežjih (Mehika–ZDA, južni in severovzhodni Sredozemski bazen–Zahodna Evropa; širša bližnjevzhodna regija–Perzijski zaliv) in kot korelacija med trgovino in migracijami (Lucas, 2008: 50–2). Z drugimi besedami: globalizacija krepi migracije in obratno.

Ilustracija 1: POVPREČNO LETNO ŠTEVILO MIGRANTOV V OBDOBJU 2000–2010 PO DRŽAVAH/REGIJAH

Viri podatkov: Lucas, 2008; UNDP, 2009; IOM, 2010.

¹⁰ Pri čemer so številni migranti iz prve in druge povojne generacije že nacionalizirani, ilegalni migranti pa predstavljajo skoraj dodatno tretjino migracij, v posameznih državah, kot so Švica, Kanada, Avstralija in Združeni arabski emirati, pa od 20% do celo polovice domače delovne sile (Lucas, 2008; UNDP, 2009; IOM, 2010).

Druga povezava, ki jo odraža zemljepis migracij, je povezava med migracijskimi politikami, migracijami in razvojem. Pomembna značilnost migracij je (ne) vključevanje delavcev migrantov. »Nacionalizacija« migrantov je bila praviloma počasna, pogosto je trajala vse do druge generacije. V nekaterih segmentih, kot je sezonsko delo v zahodni Evropi, in regijah, najbolj pa v Perzijskem zalivu, pa do nacionalizacije sploh ni prihajalo. Zaradi osebne odvisnosti od posrednika in zaposlovalca niso mogli zares konkurirati domačemu delu, večji del razlike med ceno golega dela v državi emigracije in imigracije pa je ostal v žepu posrednika in zaposlovalca (Lucas, 2008: 36). Migranti so tako postali neke vrste mednarodni podrazred delovne sile. Zaradi izključenosti iz formalnih in neformalnih institucij družbenega ekonomskega zavarovanja ter politične participacije v državi dela (IOM, 2010: 22) so se nanje in na DVR prelekali družbeni stroški delovne sile.¹¹

V primeru visoko usposobljenih migrantov je bila stopnja nacionalizacije – nasprotno – visoka (Lucas, 2008: 133, 185). Z odpiranjem trgovine in večjo mobilnostjo drugih dejavnikov so razviti centri postali osrednja priložnost za usposobljene delavce. Pomembno vlogo so pri tem odigrala tudi transnacionalna podjetja, ki so s pomočjo migrantov ustvarjala poslovne sinergije in mreže informacij o lokalnih poslovnih okoljih (Enderwick et al., 2011).¹²

S tem ko so migracije iz DVR te države še močnejše integrirale v svetovne centre, so se nekateri pozitivni učinki pokazali tudi v obratni smeri migracijskih trendov. Študije govorijo o pretoku informacij, širjenju socialnih omrežij in delovni etiki, predvsem pa o denarnem toku.¹³ Bistveno razvojno vprašanje pa je, ali je emigriranje podzaposlene delovne sile v kombinaciji z denarnimi transferji in drugimi pozitivnimi sinergijami migracij pripomoglo k endogenemu razvoju v DVR? Študije, opravljene na primerih Mehike, Pakistana, Maroka, Indije, Albanije, kažejo, da se denar od emigrantskega dela porabi najprej za prehrano, potem za ureditev bivanjskih razmer, nato za zdravje in izobrazbo. Morebitne poslovne investicije so na zadnjem mestu (Lucas, 2008: 156). Mednarodni transferji od migrantskega dela delujejo multiplikativno, saj obstaja pozitivna korelacija med transferji ter kazalci ekonomskega in človeškega razvoja (Lucas, 2008: 192). Toda učinka migracij in transferjev zaslužkov iz tega naslova na razvoj ne gre trivializirati niti v pozitivnem niti v negativnem smislu. Povprečna sredstva, ki jih je v

¹¹ Gre za stroške od samega razvoja človeškega vira (delavec namreč postane migrant praviloma v letih največje produktivnosti in fizične agilnosti) do stroškov zdravstvenih in socialnih tveganj ter stroškov, poznanih kot »dubajski sindrom« (posledice, ki jih imajo migranti in njihove družine zaradi ločenosti, težakih pogojev dela in socialne izključenosti v novem delovnem okolju) (Lucas, 2008: 268, 295).

¹² Na transnacionalna podjetja v devetdesetih pade kar tretjina migracij (Lucas 2008: 105).

¹³ Čezmejni transferji od migrantskega dela so se s 40 milijard dolarjev sredi devetdesetih povzpeli na 102 milijardi leta 2000, leta 2010 pa so znašali kar 414 milijard dolarjev. Te številke presegajo uradno razvojno pomoč (IOM, 2010: 117).

devetdesetih letih v domovino poslal albanski migrantski delavec,¹⁴ so predstavljala 2,5-kratnik dohodka celotne družine, ki je ostala v Albaniji. Toda hkrati z izboljšanjem kupne moči so migracije pospeševale deagrarizacijo in selitev v urbane predele ter rast prebivalstva. Iz delovno aktivne populacije se niso umaknile zgolj ženske in otroci, temveč širši segment (Lucas, 2008: 189, 192). Migrantsko delo (še) ni generiralo notranjega gospodarskega razvoja. Učinki so bili pogosto celo nasprotni; devize so bile vir inflacije, v Albaniji skoraj 20-odstotne na leto. Negativno so vplivale na tečaj in konkurenčnost (Lucas, 2008: 163). Kot kažejo primeri od Moldavije, Maroka, Filipinov do Mehike in Pakistana, je migrantsko delo ustvarilo in poglobljalo strukturo družbene odvisnosti. Migracijska krivulja v obliki črke J (Lucas, 2008: 50–2), ki je statistično značilna za migracijska razmerja med »centri« in »periferijami«, naposled odraža splet simetričnih in nesimetričnih učinkov migracij na razvoj (in obratno).

Sodobne vzhajajoče gospodarske sile so bile vseskozi vir svetovnih emigracij, vendar so bili deleži emigracij v primerjavi z domačim bazenom delovne sile majhni. Hkrati pa so te države z aktivnimi politikami uspele internalizirati del pozitivnih eksternalij migracij.¹⁵ Razlogi za to, da je globalizacija v neki državi na razvoj vplivala pozitivno, v drugih pa negativno, so veliko bolj kompleksni od vprašanja, ali je ali ni igrala po pravilih washingtonskega konsenza (Das, 2008). Države, kot so Indonezija, Pakistan in Filipini, s svojimi poizkusi internalizacije stroškov migracij, denimo, niso uspele obrniti trenda negativnih učinkov migracij in trgovine na razvoj. Rodrik pravi (2007: 15, 22), da Vietnam ali Kitajska nista imela bolj zdravih nacionalnih institucij kot Mehika ali Salvador, ki veljata za neke vrste »poraženca globalizacije«, a sta ubrala »druge najboljše politike v drugem najboljšem svetu«. Samo dobro delujoče institucije, kot ene izmed »svetih gralov« mednarodne razvojne politike, torej niso edino zveličavne.

Za celovito razumevanje sodobne ekonomije migracije je pomembno dvoje. Migracije so v procesu internacionalizacije odigrale dinamično vlogo, komplementarno trgovinskim in drugim razvojnim dejavnikom (Enderwick et al., 2011). In drugič, v globalni fazi globalizacije, ki je trajala od osemdesetih let dalje, je nastalo več kvalitativno raznolikih težišč globalnega razvoja.

¹⁴ Iz Albanije je po letu 1990 emigrirala kar četrtnina vse delovne sile (Lucas, 2008: 5).

¹⁵ Indija je z investicijami v sektorjih, kot je informacijska tehnologija, uspela obrniti trend lociranja znanja in proizvodnje (Lucas, 2008: 223). Kitajci so za svoje emigrante uvedli olajšave za nakup stanovanja, računalniške opreme in avtomobila ter za investiranje na Kitajskem (Lucas, 2008: 246–7). Kar dve tretjini TNI na Kitajskem prihaja iz nekdanjih regij emigracije v neposredni geografski bližini (Enderwick et al., 2011). Novi prišleki v procesu globalizacije niso vedno igrali po pravilih igre, ki so jih določale svetovne finančne in trgovinske ustanove. Pravzaprav so pogosto igrali v nasprotju s temi pravili. Kitajska je članica WTO postala šele leta 2001, pred tem pa je kršila praktično vse principe te trgovinske organizacije. Indija je ohranila številne protekcionistične ukrepe, Južna Koreja in Tajvan sta uporabljala mehanizme kot so uvozne kvote (Rodrik, 2007: 22).

Razvoj se je prek trgovine in kapitalskih tokov začel prelivati v regije s številčnim prebivalstvom, kot sta Indija in Kitajska (Das, 2008).

Tabela 1: UČINKI IN DEJAVNIKI MIGRACIJ

	Ekonomski dejavniki	Politični dejavniki
Pozitivni učinki za rast in razvoj		
a) Nižajo ceno dela in eksternalizirajo stroške	Raven BDP-ja (+++) Transakcijski stroški migriranja (-)	Ekonomski nacionalizem (+++/+) Tesni odnosi (++)
b) Sinergije mobilnosti človeških virov (znanje, informacije, kritična masa, koncentracija)	Razmere v segmentu trga dela (++) Trgovinska menjava in pretok kapitala (++) Navzočnost TNC (++)	Politična nestabilnost (++) Nizka raven nacionalizacije (++) Režim internacionalizacije (+) Migracijske politike (+/-)
c) Vpliv na mobilnost drugih dejavnikov		
Negativni učinki za rast in razvoj		
č) Učinek substituta	Razlike v relativni razvitosti (++)	Šibki meddržavni režim (+++)
d) Dumping stroškov dela	Razlike v obilju dejavnikov (++)	Ekonomska soodvisnost (++) Bilateralni migracijski sporazumi (-)
e) Beg možganov	Ekonomsko krčenje oz. cikli (++)	Nacionalne migracijske politike (+/-)
f) Etnični in kulturni konflikti ter sistemska tveganja in krize zaradi neenakosti	Absolutna razvitost (-/++) Segmentiranost trgov dela (++)	Integracijske politike (-)

+ / ++ / +++ ... raven pozitivnega vpliva (povečuje)

- / - / - ... raven negativnega vpliva (zmanjšuje)

Viri: Študije, ki so podlaga za Tabela 2.1, so povzete v Lucas, 2008; UNDP, 2009; OECD, 2009; IOM, 2010; Enderwick et al., 2011.

V zgodnji fazi globalizacije so migracije pripomogle h koncentraciji pozitivnih učinkov od internacionalizacije. Namesto da bi se selila delovno intenzivna proizvodnja, se je selilo delo. Modernizacija v razvitih centrih tako ni potekala zgolj na račun eksternalizacije posameznih družbenih stroškov dela, temveč na račun velikega čezmejnega podrazreda delovne sile. Zaradi komplementarnih učinkov trgovine in migracij, torej zaradi »nenormalnih« predpostavk, so se – v nasprotju s predvidevanji teorema S-S – donosi kapitala v razvitih državah večali brez pritiska na donose dela, in s tem brez davka družbene redistribucije, DVR pa so bile ujete v razmere nizkih donosov obeh dejavnikov, podrazvitosti, ekonomskih in političnih kriz.¹⁶

¹⁶ Koncentracijo rasti in razvoja na račun migracij si lahko razlagamo tudi kot pospeševanje prehoda nacionalnega dela v kapitalno intenzivne sektorje. Na ta način demokracija držav z visokim BDP-jem pomeni demokracijo kapitaliziranega dela. Migranti kot podrazred delovne sile zmanjšujejo domače redistributivne pritiske na delo, in tako posredno omogočajo razmere za »demokracijo kapitala«, hkrati pa omogočajo tudi globalno eksternalizacijo pritiskov na stroške dela. V svetovnih periferijah se je avtokracija izkazala za bolj vzdržno (ne pa tudi za vzdržno!) obliko upravljanja v primerjavi z demokracijo revežev (glej tudi Acemoglu in Robinson, 2007).

Vzpon jugovzhodne Azije je začel spreminjati razmerja globalizacije; rast trgovine z delovno intenzivno proizvodnjo je ob relativno majhnem odlivu dela (zaradi velikanske domače armade in relativno visokih transakcijskih stroškov) ter velikanskem absolutnem domačem ekonomskem potencialu začela igrati vlogo substituta migracijskim učinkom na koncentracijo globalizacije v zahodnem svetu, hkrati pa je na migracije v posameznih gospodarskih segmentih in svetovnih regijah delovala tudi komplementarno. Za številne DVR, ki niso bile del razvoja, so se pogoji preživetja zaradi rasti kitajskega povpraševanja po surovinah in proizvodih (rast cen) medtem zoostriili (Tabela 2). Ob tem je potrebno opozoriti, da opazovano obdobje velja za obdobje upočasnevanja rasti svetovnega prebivalstva.

Tabela 2: ŠTEVILO LJUDI POD ABSOLUTNIM PRAGOM REVŠČINE

V milijonih	1980	2005	Razlika
Svet v celoti	1280	965	-315
Indija	355	163	-192
Kitajska	457	131	-326
Svet brez Indije in Kitajske	468	671	+203

Vir: lastni izračun na podlagi Hillebrand, 2010: 5.

Hitrost kitajske absorpcije tehnologij in znanja ter izjemen potencial za endogeno rast sta zaznamovala tudi razmerja do razvitega sveta. Kitajska v zadnjem desetletju ni postala le konkurenčni proizvajalec temveč - z nastajajočim »srednjim razredom«, ocenjenim na 400 milijonov ljudi (Das, 2008) - tudi potrošnik dobrin srednjega razreda razvitih. Trgovina je v kitajskem BDP-ju do 2005 narasla na 70%, trgovina EU s skupino držav z obiljem dela (kot je Kitajska) pa je od začetka devetdesetih do 2004 narasla za približno 50% (na 18,7% BDP-ja), ameriška pa za slabih 50% (na 33,7% BDP-ja). Skoraj sočasno, med letoma 1996 in 2001, so zgolj osebni dohodki zgornje desetine zaposlenih v ZDA dosegali raven gospodarske rasti, povprečna plača pa je realno komajda porasla (Das, 2008; Dew-Becker in Gordon, 2005). Ta pritisk na delo v razvitih državah je v določeni meri absorbiral ravno trg migrantskega dela pod vplivom številnih emigracij iz DVR, ki so doživljale ekonomske krize. Delež vseh svetovnih migrantov v razvitih državah je med letoma 1990 in 2009 narasel s 43 na 57%, delež migrantov v njihovi nacionalni delovni sili pa s 7,2 na 10% (UN DESA, 2009). Sočasno je močno naraslo število začasnih delavcev (IOM, 2010) in delavcev z neurejenim statusom (UNDP, 2009). Razmere na trgu migrantskega dela so se poslabšale (Lucas, 2008: 34).

V devetdesetih letih so migracije postale eden od temeljnih družbenih problemov razvitih držav. Vzpon evropskega nacionalnega populizma

lahko razumemo kot sindrom političnega nelagodja do migrantske delovne sile. To pa ni samo nelagodje do cenejših delavcev, ki so bili sestavni del gospodarske rasti in razvoja zahodnih držav od kolonizacije dalje, temveč dejansko bolj nelagodje zaradi nekonkurenčnosti evropskega nacionalnega dela proti delavcem v drugih rastočih regijah, kot je jugovzhodna Azija. Vprašanja socialnega dumpinga, nizkih delavskih standardov, socialne zaščite in izkoriščanja (glej Svetličič, 2008: 2) so del politične agende zahodnih držav postala takrat, ko je poceni delo postalo grožnja njihovemu gospodarskemu standardu, torej v obdobju njihove krize.

Navkljub populističnim tezam, izpeljanih iz modela substituta v slogu *Japonska je dobila stroje, Nemčija pa Turke*,¹⁷ uvoz dela ni pomenil zgolj substituta uporabi kapitala, temveč je, kot smo pokazali, na račun komplementarnih razvojnih sinergij ter eksternalizacije različnih stroškov predstavljal pomemben dejavnik razvoja. Raven investicij kapitala v delo v razvitih državah in kapitalno intenzivna proizvodnja sta (zaradi rasti oportunitetnih stroškov povezanih z rojevanjem otrok) v povojnem obdobju vodili v specifično demografsko strukturo v vseh razvitih državah. Povprečna rodnost je v EU v zadnjih dveh desetletjih, denimo, padla na 1,5 otroka na žensko. Selitev delovno intenzivne proizvodnje, predvsem pa migracije so v procesu demografskih sprememb odigrale ključno vlogo. Migracije v EU predstavljajo kar 80–90% pozitivnega populacijskega prirastka (Collett in Münz, 2010). Zdi se, da so ZDA zaradi višje stopnje nacionalne integracije tujcev (model talilnega lonca, op. avtorja) nekoliko na boljšem, toda projekcije kažejo (IOM, 2010), da bo število aktivnih delavcev v vseh razvitih državah do leta 2020 stagniralo na 600 milijonih, v DVR pa naj bi se medtem povzpelo z 2,3 na 3 milijarde. Te številke imajo lahko ob nadaljevanju obstoječih sprememb razmerij znotraj sodobne globalizacije dramatične učinke na standard in vlogo zahodnih držav v svetu. Težko bi rekli, da se stare razvite države tega ne zavedajo, hkrati pa se zdi, da gre tako pri reformah pokojninskih sistemov kot pri migracijskih politikah¹⁸ bolj za odzivanje na kratkoročne strukturne pritiske, in ne za dolgoročno strateško, strukturno odzivanje in prilagajanje.

¹⁷ Tudi Japonska, ki je dolgo časa veljala za zaprto državo, je, na primer, uvedla aktivno politiko imigracije na podlagi sporazumov z Brazilijo.

¹⁸ Nizozemska (ki ima celo ministra za migracije) in Velika Britanija (ki ima program nacionalizacije s pomočjo sistema točk, ki jih z delom in izkušnjami zbirajo migranti delavci) redno pripravljata projekcije potreb na domačem trgu dela in na podlagi tega prirejata imigracijske kvote, Španija ima bilateralne pogodbe s Kolumbijo in z Ekvadorjem, tudi nemška federalna zaposlitvena agencija neposredno najema sezonske delavce v tujini, s čimer niža različne transakcijske stroške, povezane z migracijami (IOM, 2010: 17, 24). Irsko tujim študentom omogoča, da ostanejo šest mesecev po končani izobrazbi na Irskem in si poiščejo zaposlitev. Švedska je dala več prostora domačim podjetjem pri novačenju delovne sile v tujini (pred tem so morali delo najprej ponuditi sindikatom), Češka pa ima pilotni projekt »uvoza« visoko usposobljenih človeških virov (Collett in Münz, 2010).

Gospodarska in finančna kriza ter migracije

Opisana struktura sodobne globalizacije je morda temeljna za razumevanje splošnih vzrokov in učinkov aktualne gospodarske in finančne krize. Peter J. Wallison (2011), član ameriške komisije za proučevanje vzrokov krize, v svojem ločenem mnenju trdi, da je krizo povzročil domač poljavni sistem nepremičninskih posojil, ki je do začetka krize proizvedel kar 27 milijonov slabih posojil oziroma pol vseh hipotek v ZDA. Nepremičninska posojila brez kritja so bila neke vrste subvencija standardu nižjega srednjega razreda ter način reševanja problema družbene redistribucije, hkrati pa tudi vprašanja potrošnje v slogu Keynesovega besednjaka »*Potrošnja ni vse, je pa vse nič brez potrošnje*«. S pregrevanjem in z nepremičninskim balonom, ki sega v drugo polovico devetdesetih (Wallison in Burns, 2011), so razvite države vzdrževale ekspanzivni gospodarski cikel, s katerim so »si želele« ohraniti svoj svetovni gospodarski položaj in pričakovani standard domačega srednjega razreda.

Gospodarsko pregrevanje se je na DVR prelivalo prek vplivov na svetovne trge, na svetovno trgovino in cene posameznih dobrin in surovin. Na slednje je močno vplivala tudi kitajska rast, kar se je pokazalo v cenah relativno neelastičnih proizvodov, kot so energenti in prehranske surovine (Das, 2008). To, da so se številne DVR znašle v primežu prehranskih kriz in inflacije (povprečna poraba za hrano je v DVR okoli 40 % osebnega dohodka), je – vsaj toliko kot rast povpraševanja po poceni delu v razvitih državah – krepilo migracijske tokove.

Ob Severni Ameriki, Avstraliji in državah Perzijskega zaliva so najvišje rasti imigracije pred krizo beležile posamezne države na stari celini: Grčija, Irska, Španija in Italija ter Velika Britanija (Collett in Münz, 2010).¹⁹ Že na prvi pogled gre za države, kjer je finančna kriza razgalila največje nacionalne realnogospodarske probleme. Slabe vrednostne listine in krediti brez kritja so odigrali popolnoma enako redistributivno vlogo kot tiskanje denarja. Ustvarjali so iluzijo ekonomskega standarda, strukturni problem cene in učinkovitosti dela (oz. kapitala) pa se je deloma nevtraliziral s požiranjem delavcev migrantov.²⁰

¹⁹ Med letoma 2005 in 2010 se je število imigrantov v EU povečalo za 10%, to je na 51 milijonov. Članice EU z največjim absolutnim številom migrantov so bile pred krizo (podatki so v milijonih): Nemčija (10,8), Francija (6,7), Velika Britanija (6,5), Španija (6,4) in Italija (5,4). Luksemburg in Liechtenstein sta imela najvišje deleže imigrantov (okoli 35%). Največje skoke deleža migrantov pa so med letoma 2000 in 2010 beležile Irska (z 10 na 20 % populacije), Avstrija (z 12,4 na 15,6 %) in Španija (s 4,4 na 14 %). Deleži imigrantov v drugih članicah so na ravni okoli 10 % oz. pod njo (UN DESA, 2009; Collett in Münz, 2010).

²⁰ Povezave med gospodarskim pregrevanjem in migranti gredo tudi na račun nepremičninskega balona, ki je zaradi relativne delovne intenzivnosti gradbeništva od ZDA do Španije in Slovenije zaposloval velik del migrantske delovne sile.

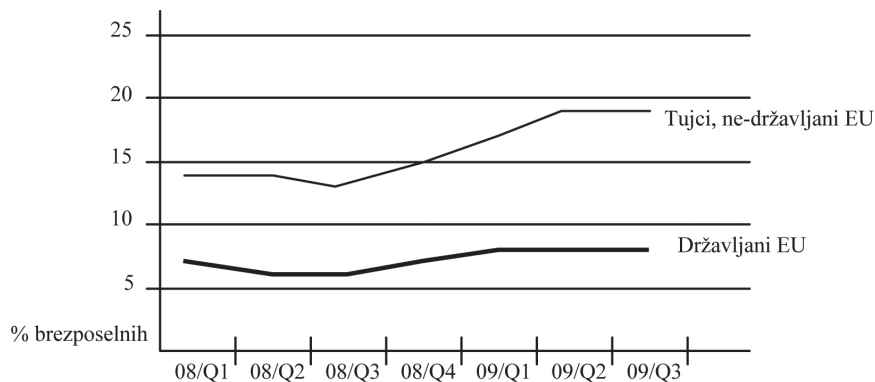
Strukturni vzroki finančne in gospodarske krize ter vloga migrantskega razreda delovne sile so se izrazili v posledicah krize, nacionalnih protikriznih ukrepih in dogajanjih na trgih migrantskega dela po krizi v letih 2009 in 2010. Zaradi finančnega krčenja je na trgih razvitih držav prišlo do upada povpraševanja, ki se je tako kot vsak negativni gospodarski cikel stopnjevalo do naraščanja brezposelnosti. Ker so finančni derivati brez kritja ustvarjali umeten standard, je bil pritisk krčenja toliko hujši. Ravni brezposelnosti so v povprečju, že v prvem letu krize, narasle za približno tretjino (Graf 1). Pod še večjim pritiskom se je znašel trg migrantskega dela. V povprečju je brezposelnost med migrantskimi delavci leta 2009 porasla po skoraj dvakrat višji stopnji. V državah, kot je Španija, je dosegla kar 28 % (IOM, 2010: 122–4). Migranti so zaradi krčenja v sektorjih, kot je gradbeništvo, postali presežek brezposelnih (IOM, 2010: 196). Že v letu 2009 so v veljavo vstopili ukrepi omejevanja tuje delovne sile. Španija je kvote migrantskega dela v letu 2009 v primerjavi z letom 2008 zmanjšala za kar 90 % (IOM, 2010: 188). Številne države so uvedle programe vračanja migrantov (IOM, 2010: 197).²¹ Evropski in ameriški »reševalni paketi« so postavljali omejitve zaposlovanja tujih državljanov v primeru domače brezposelnosti v segmentu trga delovne sile, na katerega so ciljale podpore (IOM, 2010: 161). Nacionalna brezposelnost in socialne razmere v razredu delavcev migrantov, ki so postale dodatno proračunsko breme, so zaznamovale pokrizne politične diskurze, ki so se obračali k reševanju »nacionalnega delovnega telesa« in k socialni koheziji po ključu izključevanja tujcev. Delež Evropejcev z negativnim odnosom do migracij je med letoma 2008 in 2009 po študiji German Marshall Fund (GMF, 2009) narasel s 43 na 50 %.²²

Velik del presežne migrantske delovne sile je razvite države zapustil zgolj statistično. Številni so preprosto prešli v ilegalni status in pristali na še nižje standarde in pogoje dela, s čimer se je status podrazreda delovne sile še poslabšal (UNDP, 2009). Z nižanjem dohodkov od migrantskega dela in s tistimi, ki so se vrnil domov, se je negativni gospodarski cikel prevalil na države s strukturno odvisnostjo od migrantskega dela. Prenosi sredstev od dohodkov od dela v tujini so leta 2009 znašali 414 milijard dolarjev, od katerih je bilo 315 milijard nakazanih v DVR. V primerjavi z letom 2008 je bil znesek že za 6 % nižji, zaradi povečanih transferjev pred vrnitvijo v domovino pa se vsi učinki krize na njem še niso poznali (IOM, 2010: 117).

²¹ Sosednja Hrvaška je število delovnih dovoljenj med letoma 2008 in 2010 zmanjšala za več kot 30 %, Japonska je za uvoženo delovno silo iz Brazilije uvedla poseben program plačila za vrnitev (IOM, 2010: 177).

²² Največji delež ljudi z negativnim odnosom do migrantov beležijo Britanci (66 %) in Španci (58 %). Največji skok v negativnem odnosu pa se je zgodil na Nizozemskem, in sicer s 36 na 45 % (IOM, 2010: 199). Omenjene države so pred krizo veljale za najbolj odprte v smislu rasti števila imigrantov in imigracijskih politik.

Graf 1: DELEŽ BREZPOSELNIH DELAVCEV MIGRANTOV IN DRŽAVLJANOV V EU

Vir: Eurostat v IOM, 2010.

Kot kaže primer Egipta, so transferji iz nekaterih ključnih držav, kamor so delavci emigrirali, npr. Združeni arabski emirati v obdobju med 2007/8 in 2008/9, celo narasli z 914 milijonov na 1,12 milijarde dolarjev. Rast je bila preprosto posledica tega, da so številni Egipčani pred vrnitvijo izpraznili svoje račune in denar nakazali v domovino (IOM, 2010: 215). Kakšni pa so bili vplivi vračanja migrantov na državo, ki je imela v tujini dva milijona delavcev, denar, ki so ga ti samo po uradni poti pošiljali nazaj domov, pa je predstavljal 5% nacionalnega BDP-ja? S krizo na svetovnih trgih migrantskega dela so se pozitivni kazalci pokazali kot iluzija nacionalnega razvoja držav emigracije.²³

Vse posledice prelivanja krize na DVR se še niso pokazale. Kriza v severni Afriki že učinkuje čez Sredozemlje v obliki valov ilegalnih migrantov, ki so preplavili otok Lampeduza.²⁴ Čeprav je finančna in gospodarska kriza vplivala na ves svet, pa so njeni učinki dobro izražali položaj posameznih regij v strukturi globalizacije. Na Kitajskem je kriza povzročila podzaposlenost v letu 2009 in zmanjšanje trenda migracij z ruralnih na urbana območja (IOM, 2010: 175). Toda zaradi relativnih cen dela in hitre rasti je kriza še dodatno pospešila kitajski naskok na svetovne trge.

²³ Vzrokov, zakaj je šel urbani srednji razred v Tuniziji in Egiptu na ulice, je več, toda zdi se, da je bil eden ključnih razlogov to, da je ostal brez temeljnih ekonomskih pogojev za srednji razred, ohranil pa je značilnosti, kot je elektronska pismenost, ter pričakovanja v zvezi s standardom in z možnostmi. Aktualna politična kriza in razvojni problemi severne Afrike so mnogo bolj kompleksni od golega vprašanja migracij, so pa migracije kot eden od dejavnikov globalizacije gotovo del razvojnih in političnih razmerij, ki vplivajo na nanjo.

²⁴ Analiza azijske krize v devetdesetih kaže (konkretno na primerih Koreje, Malezije in Tajske), da se je celotni cikel, od odlaganja krize na trg migrantskega dela do poslabšanja razmer v DVR in ponovnega imigracijskega pritiska, odvil v obdobju 2–3 let (Lucas, 2008: 243).

V manjšem obsegu se je kitajski sindrom pokazal tudi v nekaterih semi-periferijah. Poljska²⁵ in Turčija sta, denimo, relativno lahko prestali krizo. Vzrok zato ni bil zgolj v okrevanju Nemčije, kamor emigrira velik del Poljakov in Turkov. Ne nazadnje je kar 175 tisoč Poljakov emigriralo tudi v Veliko Britanijo. Poljska in Turčija sta preprosto v strukturnem položaju, v katerem jima relativno razvita družbeno-ekonomska infrastruktura (institucije), predvsem pa poceni delovna sila ter regionalna podrazvitost oz. razvojni potencial zagotavljajo razvojne prednosti.

V Sloveniji je bila anatomija krize analogna tisti v drugih zahodnih državah. Javni regulatorji se niso odzvali na finančno in gospodarsko pregrevanje v predkriznih letih. V obdobju »zgodbe o uspehu« je bliskovito narasel delež migrantskega dela: od leta 2002 do krize s 36.000 na 100.000 migrantskih delavcev. Po krizi so se razmere na trgu migrantskega dela dramatično poslabšale, migrantski delavci so celo postali neke vrste osrednja socialna tema medijskega poročanja v kriznem obdobju. V ozadju težkega pristanka slovenskega gospodarstva²⁶ je tudi razmerje med ceno in produktivnostjo domačega dela. Opozorila OECD-ja na potrebo po reformi našega trga dela, po ostrejši pokojninski reformi, znižanju minimalne plače in stroškov različnih javnih sistemov kažejo, da se uvrščamo med tiste razvite države, ki prestopajo v drugo vrsto razvoja.

Finančno krizo je torej mogoče razumeti kot neke vrste epizodo širše strukturne redistributivne krize, s katero se globalizacija sooča, odkar sta krepitev trgovine in vzpon novih centrov povzročila pritisk na ceno in standard dela v razvitih državah. Kriza programa liberalizacije svetovne trgovine v obdobju po Seattlu (Rodrik, 2007: 19; Das, 2008) ne sovпада po naključju z nasprotovanjem pokojninskim in socialnim reformam, migrantskemu delu in celo uvozu hrane – temam, ki so izraz sodobnega političnega obstoja in bistva srednjega razreda razvitih držav, s tem pa političnega konsenza za globalizacijo.

Zahteve po zaprtju vrat pred globalizacijo, in s tem tudi pred migracijami, so med različnimi političnimi akterji vse glasnejše. Toda ta možnost je izrazito kratkovidna in vodi v velika svetovna sistemska tveganja z nepredvidljivimi posledicami. Deglobalizacija oziroma strategija »naprej v preteklost«, sodeč po projekcijah (Hillebrand, 2010: 10), denimo, pomeni, da bo v ZDA leta 2035 skoraj 39 milijonov ljudi manj (10,6%) kot ob nadaljevanju migracijskih trendov v globalizacijskem scenariju, BDP pa bo samo na ta račun manjši za 18,5%. Za EU deglobalizacija pomeni skoraj 17 milijonov prebivalcev manj v istem obdobju, hkrati pa bistveno poslabšanje

²⁵ Zadnji podatki sicer kažejo, da so poljske stopnje rasti nižje, ker so temeljile na napačnih podatkih. Ena od potencialnih razlag je, da so svojo krizo nezaposlenosti izvozile v druge članice EU.

²⁶ Samo Estonija je zabeležila višji padec rasti BDP-ja leta 2009 kot Slovenija (8,1%).

demografske slike,²⁷ in s tem posledice za BDP (padec za 24% v primerjavi z globalizacijskimi scenariji). Te projekcije seveda še zdaleč ne upoštevajo dinamičnih učinkov omejitev gibanja dela in učinkov deglobalizacije drugih dejavnikov.²⁸ Deglobalizacija torej pomeni nekaj podobnega kot tlačenje zobne paste nazaj v tubo.

Razprava

Globalizacija je – kljub prevladujočim drugačnim mnenjem – še vedno prostorsko in količinsko omejen proces (glej Economist, 2011a: 65). Njene učinke je potrebno razumeti tudi v kontekstu omejitev, ki jih predstavljajo nacionalne politike. Kljub temu da je delo najmanj globalno mobilni proizvodni dejavnik, so migracije tesno povezane s sodobnimi globalnimi razvojnimi izzivi, vključno s krizo (IOM, 2010: 88).

Majhna mobilnost dela predstavlja eno izmed največjih omejitev globalizacije. Triodstotni začasni porast tuje delovne sile (kvalificirane in nekvalificirane) v razvitih državah bi dohodke prebivalcev DVR povečal za okoli 200 milijard dolarjev letno, kar je nekajkrat več od pričakovanih učinkov uspešnega zaključka Dohe na globalno blaginjo (okoli 30 milijard dolarjev) (Rodrik, 2007: 8 in 2002: 34). Ob tem je potrebno upoštevati tudi pozitivne dinamične učinke. Študija na primeru Kanade je pokazala, da 10-odstotna rast v segmentu visoko usposobljenih migrantov pomeni 1% večji izvoz in 3% večji uvoz v državo, od koder migranti prihajajo (Lucas, 2008: 211). Migranti pospešujejo pretok znanja in informacij, specializacijo in modernizacijo, podjetjem in družbam pomagajo razumeti različna geografska in kulturna okolja, izboljšujejo učinkovitost internacionalizacije, krepijo družbena omrežja in zaupanje (Enderwick et al., 2011). V »azijskem stoletju«, kot nekateri poimenujejo sedanje tektonske premike, postajata raznolikost in

²⁷ Brez migracij bo delovna sila v razponu 15–64 let v EU namreč s sedanjih 333 milijonov l. 2050 padla na 242, število aktivnih pa z 239 na 171 milijona (Münz, 2009). Scenarij razvoja Slovenija 2050 je pokazal, da bo brez imigracije Slovenija po letu 2022 le težka dosegala stopnje rasti nad 1%. To izhajata iz predpostavk pozitivnih neto migracijskih tokov (neto prilivi v rangu od 3.500 do 7.000 oseb na leto), dvigu stopnji rodnosti od 1,18 v letu 2004 na 1,50 v letu 2050, pričakovanem podaljšanju trajanje življenja moških in žensk ob rojstvu s 72,6 (80,2) leta 2004 na 79,8 (85,2) leta 2050. Po takšnem scenariju naj bi se število prebivalcev Slovenije do leta 2050 zmanjšalo na 1.900.000, število starejših od 64 let pa se bo skoraj podvojilo, in sicer s 311.000 leta 2006 na 592.000 v letu 2050. Od sredine 20. let 21. stoletja, ko se bodo pozitivni učinki reformnih ukrepov zmanjšali, je na voljo le še demografski instrument povečevanja števila delovno sposobnih ljudi – bodisi z večjo rodnostjo bodisi s pomočjo intenzivnejših imigracijskih tokov (Burger in Svetličič, 2009).

²⁸ Če so leta 2008 nasilni konflikti povzročili razselitev 4,6 milijona ljudi, so naravne nesreče povzročile razselitev 20 milijonov (IOM, 2010: 73). Naravne nesreče, od suš do poplav in temperaturnih nihanj, so sindrom dolgoročnih klimatskih sprememb v povezavi z gospodarsko rastjo in populacijskimi pritiski. V zadnjih 30 letih se je število ljudi, ki so bili prizadeti zaradi suš in neviht, povzpelo s 718 milijonov na 1,6 milijarde.

internacionalizacija upravljanja družb (do tega pride tudi z migracijami) dejavnika krepitve produktivnosti oziroma konkurenčnosti. Odzivi na sedanjo migracijsko krizo v EU z »manj Evrope« so glede tega kratkovidni (neambiciozni stockholmski program na področju skupnih migracijskih politik, op. avtorja) in povsem različni od odzivov na krizo evra, ki se ga rešuje z »več Evrope« (Economist, 2011b: 30).

Večja mobilnost dela ni zgolj možnost za preprečevanje stagnacije v razvitem svetu zaradi staranja prebivalstva ter možnost za poglobljanje pozitivnih učinkov globalizacije, temveč pomeni tudi uveljavljanje glasovanja z nogami kot demokratizacije globalizacije (delavec se seli za boljšimi življenjskimi razmerami) ter oblikovanje svetovnega delavskega razreda. Večja mobilnost pomeni spreminjanje »slabih« političnih institucij, ki danes opredeljujejo razmere in možnosti migriranja ter pravice migrantov, pa tudi širših družbenih norm in odnosa do tuje delovne sile (Lucas, 2008: 295; IOM, 2010: 100). Ob staranju prebivalstva in nizki rodnosti razvite države ne bodo mogle več zadržati solidnih stopenj rasti brez uvoza delovne sile. Ta je tako v njihovem »nacionalnem« interesu in ga ne ogroža, kot se pogosto misli. Večja mobilnost dela bo s krepitvijo svetovne, kozmopolitske kategorije dela prispevala k zmanjševanju sedanjih kulturno-političnih problemov z migrantsko delovno silo. Na ta način bi presegle aktualni »zakon migracij«, po katerem razvite demokracije v času konjunktura uvažajo delavce migrante, v času krize pa jih izvažajo/vračajo (IOM, 2010: 188).

Problem migracij je seveda treba razumeti tudi v kontekstu širših razvojnih in političnih vprašanj. Najpomembnejša implikacija druge faze »ločevanja« v procesih globalizacije je, da bo potrebno središče države blaginje premakniti od ščitenja delovnih mest k ščitenju delavcev (zavarovanje zaposlitve in prešolanja). Baldwin trdi, da poskusi zavarovanja delovnih mest s pomočjo zaščite delovnih mest lahko povzročijo večjo izgubo delovnih mest preko selitev proizvodnje (Baldwin, 2006: 46). Druga faza globalizacije hkrati pomeni, da je vse težje identificirati »zmagovalce in poražence« globalizacije (Baldwin, 2006: 27). To lahko zamaje tradicionalne zaključke, češ da globalizacija najbolj ogroža najmanj izobražene. Če je slednje držalo v prvi fazi »ločevanja«, v drugi – ko so nekatere naloge nekvalificiranih delavcev lahko bolj zaščitene (na primer dejavnosti obrtnikov, vezanih na lokacijo, ki jim »kitajci« ne morejo konkurirati, op. avtorja) kot pa naloge visoko izobraženih (na primer finančnega analitika) – nujno ne drži (Baldwin, 2006: 45).

S stališča razvitih držav globalizacija potrebuje več prostora za politiko reševanja socialnih problemov in zaščito domačih delavcev pred »socialnim dumpingom« (na primer zaščita pred otroškim delom ali delom v nevzdržnih razmerah v deželah izvoznih), okoljskimi in drugimi posledicami mednarodne trgovine (pravica do višjih standardov, kot jih dovoljuje WTO). Za DVR bi vključevanje širših razvojnih dimenzij v projekt internacionalizacije

pomenilo vključevanje v globalizacijo skozi diverzifikacijo proizvodnje in strukturni razvoj (Rodrik, 2007; 20). Rodriku, ki zagovarja nadomestitev sedanje »plitke integracije« s skromnimi možnostmi za politični konsenz in z velikimi verjetnostmi kriz z »globoko integracijo« (kot jo je imenoval R. Lawrence; Rodrik, 2007: 12), ki vključuje tudi politično in pravno integracijo, integracijo institucij ter resnično »sploščitev sveta« (po T. Friedmanu; Rodrik, 2007: 12, 30), zato velja pritrditi. Potrebno je, skratka, skušati omejevati negativne posledice in internalizirati ter optimizirati pozitivne učinke migracij (Tabela 3).

Tabela 3: INTERNALIZACIJA IN OPTIMIZACIJA UČINKOV MIGRACIJ

Učinki: globalni pozitivni	Internalizacija in optimizacija koristi/stroškov	Učinki: globalni negativni
Racionalizacija uporabe in stroškov proizvodnih dejavnikov, »knowledge-pooling«, koncentracija in razvojne sinergije, nižanje transakcijskih stroškov za medkulturno poslovanje	<ul style="list-style-type: none"> - Ustrezne pravice dela - Sistemsko nižanje transakcijskih stroškov - Migracijsko-razvojne politike - Ustrezno razmerje med nacionalizacijo migrantov/začasnimi migranti in razvojnimi dejavniki - Vključitev standardov proizvodnje in širših učinkov trgovine med vprašanja (liberalizacije) trgovine 	Nizki standardi migrantskega dela, socialni dumping, pritisk na ceno dela, beg možganov, neenak razvoj, komplementarni učinki bega dejavnikov, podrazvitost, strukturna odvisnost
Krepitev globalne povezanosti, skupnih institucij in globalnega upravljanja, mednacionalna kompleksna soodvisnost, kozmopolitizem	<ul style="list-style-type: none"> - Mednarodni režim delovnih migracij, bilateralne pogodbe in dobre prakse - Integracijske politike, pozitivna diskriminacija, medkulturni dialog - Politične, socialne in druge človekove pravice, krepitev koncepta »človeške varnosti« - Krepitev razvoja ustreznih demokratičnih institucij - Krepitev globalnega večpartnerskega medkulturnega dialoga 	Ekonomski nacionalizem, politične napetosti, medkulturni konflikti, spopadi kultur

Kot je to slikovito ponazoril Milanovic (2006), velja za primer dobre prakse migracijskega režima vzeti nogomet. Uvoz poklicnih nogometašev iz manj razvitih držav je dvignil kakovost nogometa v razvitih državah. Ti nogometaši so v bogatih zahodnih klubih z izjemnimi trenerji, pogoji dela in v hudi konkurenci z drugimi klubi postali še boljši. S tem so dvignili tudi kakovost nacionalnih reprezentanc, za katere lahko igrajo po pravilih FIFE. Niti enega niti drugega ne bi imeli, če bi ostali doma. Tudi zato imamo vse več »novincev« med akterji svetovnih in evropskih prvenstev, in to kljub temu da v ligi šampionov bolj ali manj igrajo iz leta v leto isti klubi. Skratka, globalizacija nogometa povzroča koncentracijo, prednosti večje učinkovitosti pa so razdeljene med »razvite« in DVR. Vzrok dobre prakse so ustrezna »pravila igre«, torej pravila nastopanja za nacionalne reprezentance. »Pravila

igre« v univerzalnem režimu delovnih migracij so enake temeljne pravice delavcev migrantov, njihova mobilnost, ustrezna davčna zakonodaja in možnosti za koriščenje javnih sistemov. S sproščanjem mobilnosti dela bi se globalizacija pomaknila iz faze »laissez faire« v fazo »laissez passer«, ki bi predstavljala nov okvir za razmerje med stroški in koristmi globalizacije.

LITERATURA

- Acemoglu, Daron, in James A. Robinson (2007): *Economic origins of dictatorship and democracy*. Cambridge, Cambridge university press.
- Baldwin, R. (2006): *Globalisation: the great unbundling(s)*. ([http://appli8.hec.fr/map/files/globalisationthegreatunbundling\(s\).pdf](http://appli8.hec.fr/map/files/globalisationthegreatunbundling(s).pdf)) (2. maj 2011).
- Burger, A. in Svetličič M. (2009): *Slovenija 2050 - izzivi scenarijev gospodarske rasti*. Naše gospodarstvo št. 5–6, str. 3–19.
- Collett, Elizabeth (2008): *The Global Approach to Migration: Rhetoric or Reality? Policy Brief*. European Policy Centre, Brussels.
- Collett, Elizabeth (2009): *Beyond Stockholm: Overcoming the Inconsistencies of Immigration Policy*. Working Paper no.32. European Policy Centre, Brussels.
- Collett, Elizabeth, in Rainer Münz (2010): *The Future of European Migration: Policy Options for the European Union and its Member States*. Background paper IOM 2010.
- Das, Dilip K. (2008): *Globalization, oh that versatile villain!* CSGR Working paper 250/08, August.
- De Lombaerde, P. (2011): *Measuring Intra-Regional Labour Mobility and Migration*. Regional Integration Observer, Vol. 5 No. 1 March 2011, Universitat Bonn and Zentrum für Europäische Integrationsforschung.
- Dew-Becker, I., in R. J. Gordon (2005): *Where Did the Productivity Growth Go?* Discussion Paper DP5419. Center for Economic Policy Research, London.
- Družić I., Badurina A., Peneva M. (2011): *Effects of migration on European labour market equilibrium*. Paper presented at the 8th International conference »Economic integration, competition and Cooperation«, Opatija.
- Enderwick, Peter, Rosalie L. Tung, Henry F. L. Chung (2011): *Immigrant effects and international business activity: an overview*. Journal of Asia Business Studies, Volume: 5 Issue: 1.
- Feenstra, Robert, in Hanson, Gordon (1996): *Globalization, Outsourcing, and Wage Inequality*. The American Economic Review, 86(2): 240–245.
- GMF (2009): *Transatlantic Trends: Immigration, Key Findings 2009*, German Marshall Fund, Washington, D. C.
- Goldberg, Koujianou, in Pavčnik Nina (2007): *Distributional Effects of Globalization in Developing Countries*. NBER Working Paper No. 12885.
- Grossman, G., in E. Rossi-Hansberg (2006a): »The Rise of Offshoring: It's Not Wine for Cloth Anymore«, Paper presented at Kansas Fed's Jackson Hole conference for Central Bankers, July 2006.
- Grossman, G., in E. Rossi-Hansberg (2006b): »Trading Tasks: A Simple Theory of Offshoring«, August 2006. www.princeton.edu/~grossman/offshoring.pdf (2. maj 2011).

- Hillebrand, Evan E. (2010): Deglobalization scenarios: Who wins? Who loses? *Global Economy Journal*, Vol 10, 1.2.
- IMF (2007a): *World Economic Outlook 2007. Spillovers and Cycles in the Global Economy*. Washington D. C., April.
- IOM (2010): *World migration report: The future of migration: building capacities for change*. IOM (International organisation for migration), Geneva.
- Jansen, Marion, in Lee, Eddy (2007): *Trade and employment; challenges for policy research*. Geneva: WTO/ILO.
- Krugman, Paul (1999): *The Accidental Theorist and Other Dispatches from the Dismal Science*. Harmondsworth: Penguin
- Krugman, Paul (2007): *Trade and Inequality, Revisited*. (<http://www.voxeu.org/index.php?=node/261>). (2. maj 2011).
- Lucas, Robert E. B. (2008) *International migration and economic development. Lessons from Low-income countries*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA.
- Meschi, Elena, in Vivarelli, Marco. (2007): *Globalization and Inequality*, Discussion paper No. 2958. Bonn: IZA, julij.
- Minford, Patrick (1988): *International Trade Patterns*. Discussion paper No. 237, April. London: CEPR.
- Milanovic, Branko (2003): *The Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know it*. *World Development*. Vol. 31. No. 4. pp. 667–683.
- Milanovic, Branko (2006): *Learning about globalization by watching a soccer game*. *Taipei Times*, februar 12.
- Nayyar D. (2008): *China, India, Brazil and South Africa in the World Economy; Engines of Growth*. UNU-Wider, Discussion paper No. 2008/05.
- OECD (2009): *The Future of International Migration to OECD Countries*. OECD, Paris.
- OSCE, IOM and ILO (2006): *Handbook on Establishing Effective Labour Migration Policies in Countries of Origin and Destination*, OSCE/IOM/ILO, Vienna.
- Rodrik, Dani (2002): *Globalization for whom?* *Harvard magazine*. July-August, p. 29–13.
- Rodrik, Dani (2004): *Industrial Policies for the Twenty-First Century*. John F. Kennedy School of Government, Harvard University, September
- Rodrik, Dani (2007): *How to save globalization from its cheerleaders*. *The journal of international trade and diplomacy* 1(2) fall 2007: 1–33.
- Rodríguez, Francisko, in Rodrik, Dani (2000) *Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence*. V B. S. Bernanke in R. Kenneth (ur.): *NBER Macroeconomics Annual 2000*. Cambridge: The MIT Press.
- Salvatore Dominick (2001): *International Economics*, sedma izdaja, John Willey & Sons, New York.
- Silva, Julie A. (2007): *International Trade and the Changing Demand for Skilled Workers in High-Tech Manufacturing*. University of Florida, CES 07–22, avgust.
- Stiglitz, J.E. (2003): *Globalization and Its Discontents*. W.W. Norton, New York in London.
- Svetličič, Marjan (2004): *Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu*. Ljubljana: Založba FDV.

- UN DESA (2009): Trends in total migrant stock: the 2008 revision, UN DESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs), New York.
- UNDP (2009): Overcoming Barriers - Human Mobility and Development: Human Development Report 2009, New York.
- The Economist (2011a): Schumpeter: The case against globaloney, 23. april, p. 65.
- The Economist (2011b): Charlemagne; Another project in trouble. 30. april, p. 30.
- Wallison, Peter J., in Arthur F. Burns (2011): Dissenting statement. Financial crisis inquiry commission. January, Washington.
- Wood, Adrian (1994): North-South trade, employment, and inequality: Changing fortunes in a skill-driven world. Oxford: Clarendon Press.